

დimitრი შევლიძე

ასოცირებული პროფესორი, თსუ

პეტრე კროპოტკინის წერილები გიორგი გოგელიასადმი (1904-1913)

1903 წლის 1 აგვისტოს შენევაში გამოვიდა პირველი რუსულენოვანი ანარქისტული ჟურნალი „ხლები ვოლია“. ჟურნალმა დიდი გავლენა მოახდინა რუსეთში რევოლუციურ-ანარქისტული მოძრაობის ჩამოყალიბების პროცესში. იმპერიის წარმოქმნილი მრავალრიცხოვანი ანარქისტული ჯგუფები უპირობოდ იზიარებდნენ ჟურნალში გამოქვეყნებულ და დასაბუთებულ თეორიულ პრინციპებს. ამ ჯგუფებს მაშინ „ხლებავოლცებსაც“ უწოდებდნენ.

ჟურნალის რედაქტორი და სულისჩამდგმელი გახლდათ ქართველი ანარქისტი გიორგი (კომანდო) გოგელია. 1900-1910-იან წლებში გიორგი გოგელია ერთ-ერთ წამყვან როლს ასრულებდა იმპერიაში მოძლიერებულ რევოლუციურ-ანარქისტულ მოძრაობაში და ითვლებოდა მის ერთ-ერთ დედაბოძად. ჟურნალის წამყვანი თანამშრომლები და მხარდამჭერები იყვნენ საერთაშორისო ანარქიზმის ლიდერები პეტრე კროპოტკინი და ვარლამ ჩერქეზიშვილი.

ანარქისტული ჟურნალის გამოსვლით გახარებული პეტრე კროპოტკინი აღფრთოვანებით წერდა ჩერქეზიშვილს: „ძალიან კარგია. ყველაფერი კარგია – აზრიც, ენაც. იმდენად კარგია, რომ მე მხოლოდ ერთი შენიშვნა გავაკეთე. კარგი ხალხია, მაგრამ რუსული საქმე მათ განსაკუთრებულად უნდა წაიყვანონ. შენც უთხარი მათ ამის შესახებ, შენი მხრიდან.

ჯერჯერობით კი შესანიშნავია – რაც არი ეს არი. რაც უფრო პასუხსაგებია – მით უფრო კარგია ახალგაზრდობისათვის. ჩვენ მხოლოდ ხელს შევეუშლიდით მათ. დახმარებით კი დავეხმარებით. – მე ჯერ მათთვის არ მიწერია...“.¹

¹ <http://oldcancer.narod.ru/Nonfiction/PAK-Letters91.htm>. P. A. Kropotkin. Pis'ma. V. N. Čerkeзову. 1906.16.VIII (П. А. Кропоткин. Письма. В. Н. Черкезову. 1906.16.VIII).

დაახლოებით ამავე პერიოდში იწყება პეტრე კროპოტკინის მიმოწერა გიორგი გოგელიასთან. ჩვენთვის ხელმისაწვდომი გახდა ამ მიმოწერის ერთი ნაწილი – კროპოტკინის წერილები გოგელიასადმი. ანარქიზმის ერთ-ერთი მამამთავრის წერილები ნათლად წარმოაჩენენ გიორგი გოგელიას უმნიშვნელოვანეს როლს რუსეთში ანარქიზმის რევოლუციურ-პოლიტიკური მოძრაობის დაფუძნების პროცესში და ამავე დროს მის წვლილს დასავლეთ ევროპის ანარქისტულ რეალობაში.

სულ, გიორგი გოგელიასთან დაკავშირებით, გამოქვეყნებულია კროპოტკინის 18 წერილი. აქედან „ხლები ი ვოლიას“ რედაქციისადმი მიწერილია სამი წერილი; ხუთი წერილი მიწერილია გიორგი გოგელიას მეუღლის – ლილია გოგელია-იკონნიკოვას სახელზე, ხოლო დანარჩენი 10 – უშუალოდ გოგელიასადმი მიწერილი. ის წერილები, რომლებიც ლილია გოგელია-იკონნიკოვასადმი და ჟურნალ „ხლები ი ვოლიას“ რედაქციისადმი მიწერილი, მაინც გიორგი გოგელიას საქმიანობის ამა თუ იმ ეპიზოდთანაა დაკავშირებული.

შინაარსობლივად და თემატურად წერილები რამდენიმე ნაწილად ან ჯგუფად შეიძლება დაგანაწილოთ. პირველი – საქმიანი წერილები, რომელნიც ეხება ანარქისტული მოძრაობის საკითხებს; „ხლები ი ვოლიას“ და სხვა ჟურნალ-გაზეთების გამოცემას; მეორე – სხვა მესამე პირების საქმიანობას; მესამე – ცალკეა გამოსაყოფი ცნობები და მონაცემები, რომლებიც ვარლამ ჩერქეზიშვილს ეხება; მეოთხე – პირადი, ოჯახური ურთიერთობების, ჯანმრთელობის და საერთოდ – ყოველდღიური ხდომილებების ამსახველი ინფორმაციების შემცველი მასალები და სხვ.

წერილების ღიდი ნაწილი, რა თქმა უნდა, საქმიანია. გოგელიამ „ხლები ი ვოლიაში“ გამოაქვეყნა კროპოტკინის რამდენიმე ნაშრომი და სტატიები. მიწერ-მოწერა ეხება აგრეთვე უცხოურ ენებზე დაბეჭდილი ნაშრომების რუსულად თარგმნას. ამ საქმეში გოგელიას რუსი მეუღლეცაა ჩართული – ლილია ვლადიმეროვნა გოგელია-იკონნიკოვა: „დაე ნუ დამძრახავს ლილია ვლადიმეროვნა, შესწორებებისათვის. ვერ შეძლებთ რომ გადაათვალიეროთ თარგმანის გაგრძელება?“ – წერს კროპოტკინი 1904 წლის 18 ივნისის წერილში. შემდეგ კი წინასწარ აფრთხილებს, რომ უგზავნის მეორე კორექტურის ტექსტს.

1904 წლის პირველი ნახევრის დაუთარილებელ წერილში წამოიჭრება საკითხი – ანარქისტული პარტიის შექმნის შესახებ. „ხლებავოლელები“ ამ იდეის მომხრეები არიან. სხვა წყაროებიდან ვიცით, რომ პარტიის საჭიროების მომხრეა ჩერქეზიშვილიც. მაგრამ კროპოტკინი თავს იკავებდა, ვერ ბედავ-

და, წარსულის მაგალითებს იშველიებდა თავისი პოზიციის გასამართლებლად. ამ წერილში იგი წინასწარი მოლაპარაკებებისა და შეთანხმების წინადადებას აძლევს გიორგი გოგელიას. იგი თითქოს აკავებს ახალგაზრდა თანამოაზრის მოძრავ ენერგიას და ლა-მანშის იქით, ლონდონში ეპატიჟება მას. ეჭვი კვლავ ჩნდება, რომ თითქოს ანარქიზმის პატრიარქს არ უნდა ინიციატივა დაკარგოს. „ანარქისტული პარტიის შექმნა რუსეთში – სერიოზული საქმეა, და მის წამოწყებაზე ბევრია დამოკიდებული. ოცდაათწლიანი გამოცდილება რაღაცას ნიშნავს“². აქ თავის ცხოვრებისეულ გამოცდილებასა და თითქოს თავის პრიორიტეტზეც მიუთითებდა კროპოტკინი თავის ახალგაზრდა თანამოაზრეს. 1905 წლის 5 აგვისტოს წერილი გოგელიას მეუღლის ლილია გოგელია-იკონნიკოვას სახელზეა გაგზავნილი. ირკვევა რომ კროპოტკინი და მისი ოჯახი ბრეტანში, საფრანგეთში ისვენებენ. წამოსვლის წინ ლონდონში ვარლამ ჩერქეზიშვილს შეუვლია კროპოტკინებთან და შეუტყობინებია, რომ გიორგი გოგელია ჟურნალის რედაქციიდან წასვლას აპირებს. „ეს ძალიან სამწუხაროა რუსული ანარქიზმის საქმისათვის“ – წერს გოგელია-იკონნიკოვას კროპოტკინი. მას აინტერესებს, იკონნიკოვა მაინც თუ დარჩება ჟენევაში. ჟურნალის დახურვა არ შეიძლება და არც მისი გადატანა ლონდონში: „დახურვა, ცხადია არ შეიძლება, რათა სერიოზული დარტყმა არ მიადგეს დაწყებულ საქმეს, რომლის დასაწყისი სერიოზული ხდება“³. იქვე, კროპოტკინი კატეგორიულად აფრთხილებს იკონნიკოვას, რომ უცნობ პირებთან ჟურნალში არ ითანამშრომლებს. ჟურნალის გამოცემა გაგრძელდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ლილია გოგელია მაინც დარჩება რედაქციაში. თუ ისიც აპირებს ჟენევიდან წასვლას, მაშინ კროპოტკინის აზრით, მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში, საჭირო გახდება ჟურნალის გადატანა ლონდონში. ბოლოს, იგი თხოვს ცოლ-ქმარ გოგელიებს, ერთად მოილაპარაკონ ჟურნალის მომავალზე.

უკვე ამ პერიოდიდანვე, ანუ თავისი რევოლუციურ-პოლიტიკური საქმიანობის დასაწყისიდანვე, გიორგი გოგელია საკმაოდ დამოუკიდებელი და საკუთარი ხელწერის მქონე მოღვაწე იყო. მიუხედავად ახალგაზრდული ასაკისა, იგი არ ერიდებოდა თავის ბევრად უფრო უფროსი ასაკის მქონე თანამებრძოლებთან განსხვავებული მოსაზრებების დასაბუთებას და ამის გამო –

² <http://oldcancer.narod.ru/Nonfiction/PAK-Letters91.htm>. P. A. Kropotkin. Pis'ma. Redakcii zhurnala "Hleb i volia". 1904 (П. А. Кропоткин. Письма. Редакции журнала "Хлеб и воля". 1904).

³ <http://oldcancer.narod.ru/Nonfiction/PAK-Letters91.htm>. P. A. Kropotkin. Pis'ma. Lidii Vladimirovne Ikonnikovoj. 1905.5.VIII (П. А. Кропоткин. Письма. Лидии Владимировне Иконниковой. 1905.5.VIII).

დაპირისპირებასაც. მათ შორის მოიაზრებოდა ისეთი ავტორიტეტი, როგორიც თვით კროპოტკინი გახლდათ.

„ხლები ი ვოლიას“ 1904 წლის მეხუთე ნომერში გამოქვეყნდა გიორგი გოგელიას სტატია ტერორის შესახებ, რომელმაც ანარქიზმის ბელადის დიდი აღშფოთება გამოიწვია. გიორგი გოგელია ფიცხი ნატურის მქონე კაცი იყო და მასთან დაპირისპირება სიფრთხილეს მოითხოვდა. ეტყობა ამიტომაც არ გაუგზავნა საკუთარი უკმაყოფილების შემცველი წერილი კროპოტკინმა გოგელიას. მან არჩია „ხლები ი ვოლიას“ რედაქციისათვის გაეგზავნა წერილი. ტერორიზმისაკენ მოწოდება დაუშვებელია, – წერდა კროპოტკინი „ხლებავოლცებს“. სტატია ტერორის შესახებ „მე არ მომეწონა. ზოგიერთი ადგილები პირდაპირ აღმაშფოთებელია“ – იწერებოდა კროპოტკინი. „ანარქისტისათვის დაუშვებელია ტერორისაკენ მოწოდება... ასეთი ტონი ანარქისტულ პრესაში არასოდეს არ ყოფილა“.

მაგრამ დაბეჭდილს არაფერი ეშველებოდა და გოგელიასაც არაფერი უარუყვია თავისი სტატიიდან. დაპირისპირება ჩაცხრა. ყოველ შემთხვევაში, იმავე თვის, იანვრის 27-ში გოგელიასადმი წერილში, კროპოტკინი ერთი სიტყვითაც არ ახსენებდა არც ტერორს და არც თავის უკმაყოფილებას. პირიქით, იგი ბოდიშსაც კი უხდის თავის ახალგაზრდა „ჩემს ძვირფას ამხანაგს“, რომ რომელიღაც გამოსატყვევებელი წიგნის მესამე თავის კორექტურა, იქ სადაც ის არ უნდა ყოფილიყო. „ჩემი ბრალიაო“ – დაასკენიდა.

ტერორის თემამ შემდგომში მაინც წამოიწია, 1904 წლის მარტამდელ ერთ წერილში, მაგრამ მას განეიტრალებული ხასიათი ჰქონდა. ამ წერილში კროპოტკინი უფრო აზუსტებს, თანაც რბილად, თავის პოზიციას, მაგრამ მკვეთრი ფრაზების გარეშე. ის არწმუნებს თავის ახალგაზრდა თანამებრძოლს, რომ მკითხველმა ისე არ უნდა გაიგოს, ანარქისტების პოზიცია, თითქოს ისინი ამართლებდნენ იაკობინელების მსგავს ტერორს. მაგრამ წინააღმდეგობები და უფრო სწორად, აზრთა სხვაობა კროპოტკინსა და მის ახალგაზრდა ადებტს შორის კვლავ იჩენდა ხოლმე თავს. 1905 წლის 19 ოქტომბერს, როგორც იტყვიან, ჭირმა თავი ველარ დაფარა და კროპოტკინმა „ხლები ი ვოლიას“ მორიგი წერილი გაუგზავნა. აღმოჩნდა რომ გოგელიასა და იკონიკოვას აზრით, მათსა და კროპოტკინს შორის არსებობდა „არსებითი სახის აზრთა სხვადასხვაობა გაზეთის ამოცანების შესახებ“. ირკვევა ორივე მხარის პოზიციები. „ხლებოვოლელები“ მიიჩნევდნენ რომ მომავალი ანარქისტული პარტია უნდა ყოფილიყო მებრძოლი და შეტევითი ორგანიზაცია. მათგან გან-

სხვაგვებით, კროპოტკინი ფიქრობდა, რომ ჟურნალს უნდა დაესაბუთებინა ანარქისტული პროგრამული საკითხები, თეორიული პრინციპები და ა. შ. მოკლედ, კროპოტკინი თეორიულ პრინციპს ანიჭებდა უპირატესობას, ცოლ-ქმარი გოგელიები კი – პრაქტიკულ ბრძოლას.

შემდეგი წერილიდან რომელიც ლიდია გოგელია-იკონნიკოვას სახელზე იყო გაგზავნილი, ირკვევა რომ გიორგი გოგელია რედაქციიდანაც და შვეიცარიიდანაც წასულა. კროპოტკინი უკმაყოფილებას ვერ ფარავს: „თქვენმა წერილმა გამახარა. უცნაურად მეჩვენება: ადამიანები ორი წლის განმავლობაში ერთად მუშაობდნენ და ერთ მშვენიერ დღეს დაიშალნენ, როგორც ორი ბატონი, რომლებიც შემთხვევით შეხვდნენ ერთმანეთს ბულვარში... ყველაზე ცუდი ისაა რომ გოგელია წავიდა, ისე რომ პასუხიც არ გაუცია ჩემს კითხვებზე, და ახლა ჩვენ დავრჩით სრულიად გაურკვეველ მდგომარეობაში... ჩვენი პარტია დარჩა ორგანოს გარეშე“⁴

რა მოხდა? სად და რატომ წავიდა გიორგი გოგელია, რომელსაც კროპოტკინის აზრით, ისე გამოდიოდა რომ ეკისრებოდა პასუხისმგებლობა – რუსეთში ანარქისტული პარტიის ცენტრალური ორგანოს შეწყვეტის საქმეში. „ეს არაამხანაგური გამოდის“ – აღარ იცის როგორ გამოხატოს კროპოტკინმა უკმაყოფილება.

მაგრამ მას გაუგია სადაა გოგელია. „უკანასკნელი, რაც მე შევიტყვე მ. ი. გოლლსმიტისგან, ისაა რომ გიორგი წავიდა კავკასიაში რათა დააარსოს ქართული ანარქისტული გაზეთი, რომელშიც თქვენ ერთი-ორი თვის შემდეგ გექნებათ რუსული განყოფილება. მაგრამ ამ შემთხვევაში, ეს არ იქნება „ხლები ი ვოლია“, რომელიც იყო რუსული ანარქისტული მოძრაობის ცენტრალური ორგანო“⁵.

უკმაყოფილოა, მაგრამ თან არ უნდა რომ გაანაწყენოს თავისი ახალგაზრდა მეგობრები და კროპოტკინი დაეცვათ ამთავრებს თავის მონოლოგს: ასე არ არის განა? თქვენ კი არაფერს იწერებით ამ ყველაფრის შესახებ, ძვირფასო ლიდია ვლადიმეროვნა, განა ასე აკეთებენ საქმეებს ამხანაგები?!“.

ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ მოხუცი კროპოტკინი მართალია, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი წუთით. პირიქით, ის თავისი უკმაყოფილების არცერთ კომპონენტში არაა მართალი. იმ დროს როცა თავის ამ

⁴ P. A. Kropotkin. Pis'ma. Lidii Vladimirovne Ikonnikovoj. 1906.23.II (П. А. Кропоткин. Письма. Лидии Владимировне Иконниковой. 1906.23.II).

⁵ P. A. Kropotkin. Pis'ma. Lidii Vladimirovne Ikonnikovoj. 1905.6.II (П. А. Кропоткин. Письма. Лидии Владимировне Иконниковой. 1906.23.II).

წერილებს წერდა, რუსეთსა და საქართველოში რევოლუცია მიმდინარეობდა. გიორგი (კომანდო) გოგელია რევოლუციონერი იყო და რევოლუციური ეთიკით მოქმედებდა – ის წავიდა იქ სადაც რევოლუცია მიმდინარეობდა. გარდა ამისა, გიორგი გოგელია ქართველი რევოლუციონერი იყო და პირველ ყოვლისა, თავის სამშობლოში უნდა წასულიყო, რაც გააკეთა კიდეც.

როცა გოგელია საქართველოში ჩავიდა, სწორედ მან და მისმა თანამებრძოლებმა ზედიზედ გამოსცეს ანარქისტული მიმართულების ჟურნალ-გაზეთები – „ქარიშხალი“, „ნობათი“, „მუშა“, „ხმა“, ცის ნამი“. როგორც ადრე კწერდით, ეს იყო ანარქისტული გამოცემების ბუმი საქართველოში და ეს მაშინ, როცა ანარქიზმის მამამთავარი კროპოტკინი რუსეთის იმპერიაში შეუძლებლად თვლიდა ანარქისტული ორგანოს გამოცემას.

კროპოტკინი თეორეტიკოსად დარჩა ბოლომდე და რევოლუციის პერიოდში რუსეთში არ ჩასულა. მისგან განსხვავებით, კომანდო გოგელია უყოყმანოდ ჩავიდა რევოლუციურ საქართველოში, რომელიც იბრძოდა რუსეთის თვითმპყრობელობის დასამხობად. რუსეთში და შემდეგ საქართველოში ჩამოვიდა კროპოტკინის უახლოესი მეგობარი – ვარლამ ჩერქეზიშვილიც. ამის შესახებ წერდა კიდეც ლიდა გოგელიას: „ჩერქეზოვი პეტერბურგშია. მაგრამ რას აკეთებს იგი, ვის ხვდება – არ ვიცი. არც ერთი საქმიანი წერილი მისგან არ მიმიღია“. ცოტა გულუბრყვილოდაც გამოიყურება ეს ფრაზა – განა მაშინ ან როდესმე რუსული სპეცსამსახურები რევოლუციონერების მიწერ-მოწერას არ ხსნიდნენ? არ ეკარებოდნენ? რა თქმა უნდა ჩერქეზიშვილი წერილებში არ მისწერდა ყველაფერს რასაც ის აკეთებდა რუსეთსა და საქართველოში – ეს არ იყო ლონდონი, ჟენევა ან ბრიუსელი.

მაგრამ საქმე არც დაშლა-გაყრით და არც დამდურებით არ დასრულებულა. პირიქით, კროპოტკინისა და ახალგაზრდა გოგელიების საქმიანი ამხანაგობა მეგობრულ ურთიერთობაში გადაიზარდა. პირველი რევოლუციის დამარცხების შემდეგ გიორგი გოგელია ისევ ევროპულ ემიგრაციაში დაბრუნდა. 1906 წელს განახლდა „ხლები ი ვოლიას“ გამოცემა, მაგრამ ახალი სახელწოდებით: „ხლები ი ვოლიას ფურცლები“. ახლა ამ გაზეთის თვით კროპოტკინი რედაქტორობდა და თანაც ლონდონში, 1906-1907 წლებში. გაზეთი ორკვირეული იყო. „ფურცლები“ ადრინდელი „ხლები ი ვოლიას“ მეშვიდე-გამოცემა გახლდათ და კროპოტკინიც განუწყვეტლივ უთანხმებდა გამოცემის დეტალებს გოგელიებს.

ლიდა გოგელიასადმი 1907 წლის 3 მარტს გაგზავნილი წერილიდან

ჩანს, რომ გაზეთში დაწყებულია გიორგი გოგელიას წერილების სერია „სტატია ძალიან კარგია, სწორედ ისაა, რაც საჭიროა“. – წერდა კროპოტკინი. ეს იყო გოგელიას წერილების სერია სათაურით „მოწინავე დემოკრატიზმის მშვენიერებანი“, რომელიც „ორგეიანის“ ფსევდონიმით გამოქვეყნდა „ხლები ი ვოლიას“ ფურცლებში.

იქვე კროპოტკინი ამატებდა: „ბერტონის შესახებ სტატიას დღესაც აქებენ“.⁶ როგორც ჩანს, ეს სტატიაც გოგელიას კალამს ეკუთვნოდა. იგი ეხებოდა ცნობილ იტალიელ რევოლუციონერ-ანარქისტს ლუიჯი ბერტონის.

ლიდია გოგელიას სახელზე გაგზავნილ წერილში ძირითადად საუბარი იყო გიორგი გოგელიას შესახებ. გოგელია დაუცხრომელი პოლემისტი გახლდათ. იმაჟამად იგი ახალი ოპონენტის – ნოვომირსკის წინააღმდეგ აპირებდა პოლემიკის წამოწყებას და კროპოტკინი ცდილობდა მის შეკავებას. დანილ ნოვომირსკი იმ პერიოდიდან უკვე იწყებდა ანარქო-სინდიკალიზმისაკენ გადახრას და კროპოტკინული ანარქიზმკომუნიზმიდან დისტანცირებას. პეტრე ალექსეევიჩს კი არ სიამოვნებდა რომ რუსეთში ანარქისტული მოძრაობა შეიძლებოდა მიმდინარეობებოდა დაყოფილიყო.

მაგრამ ამაჟამად ჩვენ რუსული ანარქიზმის ბედი არ გვაინტერესებს. ჩვენ მხოლოდ გოგელიასადმი კროპოტკინის წერილებში აღძრული საკითხებით და თემატიკით ვიფარგლებით.

1910-იანი წლების დასაწყისში გიორგი გოგელიამ სერიოზული ავადყოფობის პირველი კრიზისი მეტ-ნაკლებად დაძლია და მუშაობა განაახლა. მასსა და კროპოტკინის ურთიერთობას მომდევნო წლებში კარგად ხსნის კროპოტკინის წერილი გოგელიასადმი, რომელიც 1912 წლის 8 მაისს არის მიწერილი: „ძვირფასო გიორგი. წლებია ჩვენ აღარ გაგვიცვლია ერთმანეთს შორის ერთი სტროფიც კი. და აი ახლა მე ვანახლებ მიწერ-მოწერას“.⁷

წერილი საქმიანი გახლდათ. კროპოტკინი იწერებოდა რომ მან და ალექსანდრე შაპირომ (ანარქისტული მოძრაობის აქტიური მონაწილე), გადაწყვიტეს „ხლები ი ვოლიას ფურცლების“ ბროშურების გამოცემა. ამასთან დაკავშირებით, იგი თხოვდა გიორგის მოემზადებინა და გაეგზავნა ახალი გამოცემისათვის, რომელიმე ბროშურა, რომელსაც მიზანშეწონილად მიიჩნევდა. ბროშურის გაგზავნამდე კროპოტკინი თხოულობდა სათაურის გაგზავნას, რა-

⁶ P. A. Kropotkin. Pis'ma. Lidii Vladimirovne Ikonnikovej. 1907.7.III (П. А. Кропоткин. Письма. Лидии Владимировне Иконниковой. 1907.3.III).

⁷ <http://oldcancer.narod.ru/Nonfiction/PAK-Letters91.htm>. P. A. Kropotkin. Pis'ma. Georgiû Iľ'ču Gogelia 1912.8.V (П. А. Кропоткин. Письма. Георгию Ильичу Гогелиа. 1912.8.V).

თა მის შესახებ განცხადება გამოექვეყნებინათ ახალ გამოცემაში.

შემდეგი წერილიდან ირკვევა, რომ გოგელიას გამოსაქვეყნებელი ბროშურის სათაური გაუგზავნია. კროპოტკინი ამისათვის მადლობას უხდოდა, თუმცა ბროშურის სათაურს არ ახსენებდა და ჩვენთვის უცნობი რჩება, რა ბროშურაზე იყო საუბარი. „შეუდექით მუშაობას ბროშურაზე და ნუ აჩქარდებით, რომ რაც შეიძლება ჩქარა დაამთავროთ. მეც თქვენსავით რამდენჯერმე გადავწერ ხოლმე და ვიცი, როგორ იგებს ამით ხელნაწერი“,⁸ – წერდა კროპოტკინი.

მომდევნო წერილიდან ვიგებთ, რომ ინტენსიური მუშაობის შედეგად გიორგი გოგელიას მოუშვადებია კიდეც და გაუგზავნია კიდეც თავისი ნაშრომი. პეტრე ალექსეევჩი კმაყოფილებას გამოთქვამდა გოგელიას ხელნაწერის გამო. 1912 წლის 29 ოქტომბერს კროპოტკინი გოგელიას წერდა: „ახლა დავამთავრე თქვენი ბროშურის კითხვა. შესანიშნავია. საქმიანია, და დაწერილია ზუსტად ის, რაც საჭიროა... ყველაფერი დანარჩენი – შესანიშნავად მიდის. აზრიც სწორია, მისი გადმოცემაც დამარწმუნებელი. ძვირფასო გიორგი, მე ვიცი, როგორ მუშაობთ თქვენ, და მთელი გულით მადლობელი ვარ ამ ბროშურისათვის“.⁹ ცხადია, კროპოტკინი გოგელიას სტაბილურ ავადმყოფობას გულისხმობდა.

ერთ-ერთი უკანასკნელი წერილი მწვავე შიდაპარტიულ დაძაბულობას ეხებოდა. როგორც ჩანს გოგელიამ კროპოტკინისადმი გაგზავნილ წერილში მკაცრად გააკრიტიკა მოძრაობის რომელიღაცა წარმომადგენელი. რომელიც ორივე ადრესატისთვის ახლო თანამებრძოლი იყო. კროპოტკინი ცდილობდა დაერწმუნებინა გოგელია, რომ ის მართალია, მაგრამ შეიძლებოდა ეს სიმართლე უფრო „რბილად“ გამოეთქვა. ახალგაზრდა და ფიცხ გოგელიასა და მოხუც, დინჯ, კაბინეტურ კროპოტკინს შორის მენტალური განსხვავება არსებობდა. კროპოტკინს არ უყვარდა მკვეთრი გამოთქმები, ტერმინოლოგია და გოგელიას არწმუნებდა რომ ის მომხრეა „მეგობრული კრიტიკისა, უკეთესია მოვერიდოთ სიმძაფრეს“.

იმ პერიოდში პარიზში საქმიანობდა რუსეთის ანარქისტ-ემიგრანტთა წამყვანი ჯგუფი. გიორგი გოგელიასთან ერთად აქ იყვნენ რუსეთის ანარქისტული მოძრაობის ცნობილი ლიდერები: როგდავეი, კარელინი... იმპერიის სპეცსამსახურებმა შეძლეს ჯგუფში პროვოკატორის შეგზავნა, რომელმაც

⁸ P. A. Kropotkin. Pis'ma. Georgiū Il'ču Gogelia 1912.14.VII (Георгию Ильичу Гогелиа. 1912.14.VII).

⁹ P. A. Kropotkin. Pis'ma. Georgiū Il'ču Gogelia. 1912.29.X (П. А. Кропоткин. Письма. Георгию Ильичу Гогелиа. 1912.29.X).

ერთმანეთს გადაჰკიდა და დაუპირისპირა თანამებრძოლები, რომლებსაც ჰქონდათ ინფორმაცია, რომ მათ რიგებში პროვოკატორი იმყოფებოდა. მაგრამ მათ არ იცოდნენ, ვინ იყო და ერთმანეთზე მიჰქონდათ ეჭვი. ისე გამოვიდა რომ მაშინ როდესაც ნამდვილი პროვოკატორი უკვე წასული იყო პარიზიდან, დარჩენილებმა თვალი დაადგეს ერთ-ერთ თავისიანს – როგდავეს. ეს ამბები 1912-1913 წლებში ხდებოდა, სწორედ იმ დროს როცა კროპოტკინის ზემოაღნიშნული იწერებოდა.

გოგელია თავს ესხმოდა ნიკოლოზ როგდავეს, რომელიც უსამართლოდ იქნა ეჭვმიტანილი. კროპოტკინი იზიარებდა გოგელიას პოზიციას და მას სწერდა რომ „ნიკალაი“ ექსებმა გააფუჭეს. კროპოტკინი აკრიტიკებდა მეორე თანამებრძოლს – ზაბრეჟნევის, რომელიც ინტელიგენციას აკრიტიკებდა და ტყუილუბრალოდ იმტერებდა მას. კროპოტკინი აკრიტიკებდა აგრეთვე მესამე თავის თანამებრძოლსაც, გროსმან-როშჩინს, რომელიც ტერორიზმისაკენ იხრებოდა. ერთი სიტყვით, წინააღმდეგობანი და აზრობრივი განსხვავებანი საკმაოზე ბევრი იყო ანარქისტთა პარიზის ცენტრალურ ჯგუფში. კროპოტკინს იმედი ჰქონდა და გოგელიასაც სწერდა, იმედი მაქვს რომ ყველაფერი მშვიდობით დასრულდებაო. ამ ყველაფრის შესახებ საუბარი იყო კროპოტკინის 1913 წლის 26 აგვისტოს წერილში.

აქვე კროპოტკინი გოგელიას სთავაზობდა ახალ იდეას: „ხომ არ ფიქრობთ, რომ კარგი იქნებოდა ჩქარა გამოიცეს ბროშურა პარიზის კონგრესის შესახებ? ფული არის, ცოტაა, მაგრამ საკმარისი. ყველას აჯობებს გამოიცეს ისეთი ბროშურა, პარიზში... შეიძლება რომ უბრალოდ ვთარმნოთ „ტემპს ნო-უვეაუქსიდან?“¹⁰

აქ გაურკვეველია, ვის წერილზე იყო საუბარი, გოგელიასი? კროპოტკინისა? და ამთავრებდა: „სონია ძალიან ნასიამოვნები იყო ლილია ვლადიმეროვნას თბილი სიტყვებით. მაგრამ მოეხვიეთ მას ჩვენს მაგივრად. ყველაზე გულთბილი სალამი სონიასგან. მაგრამ გეხვევით. გაუფრთხილდით ჯანმრთელობას“, სონია – კროპოტკინის მეუღლე გახლდათ – სოფია.

უკანასკნელი წერილი 1913 წლის 15 დეკემბერსაა მიწერილი. იგი კარგად ასახავს იმ დრამატულ ვითარებას, რაც პარიზში მოქმედ ანარქისტთა გუნდში პოლიციის დეპარტამენტის საიდუმლო აგენტის ზ. მ. ვიროვის შეღწევამ გამოიწვია. როგორც წერილიდან ირკვევა, გოგელიამ მკაცრად გააკრი-

¹⁰ P. A. Kropotkin. Pis'ma. Georgiū Il'icū Gogelia 1913.26.VII (П. А. Кропоткин. Письма. Георгию Ильичу Гогелия. 1913.26.VII).

ტიკა ცნობილი ანარქისტი-თანამებრძოლი ალექსანდრე კარელინი. ეს უკანასკნელი იყო მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი, გაზეთების რედაქტორი და პუბლიცისტი.

კროპოტკინი გოგელიას ატყობინებს რომ მან მიიღო ალექსანდრე კარელინის მეუღლის წერილი: „მე მომმართა სასოწარკვეთილი წერილით კარელინამ, და ამიხსნა, რა ადევლებულ მდგომარეობაშია მისი ქმარი, თქვენი სტატიის შემდეგ“. ირკვევა რომ საერთოდ, კროპოტკინს მიუღია კარელინის მეუღლის სამი წერილი და ყოველ მათგანში, ეხვეწებოდა კროპოტკინს, სპეციალური მხარდამჭერი პუბლიკაციით გამოქომაგებოდა მის ქმარს – ალექსანდრე კარელინს.

ეტყობა გოგელიას სტატიამ იმდენად ძლიერი გავლენა იქონია ემიგრაციაში და განსაკუთრებით პარიზში მყოფ ანარქისტებზე, რომ კარელინი, მის მიერვე დაარსებული რომელიღაც ფედერაციიდანაც კი გაურიცხიათ. კროპოტკინი შეშფოთებული იყო ანარქისტ-ემიგრანტთა შორის მიმდინარე დაპირისპირებებით და ქაოსით. იგი ვრცლად აღწერდა კარელინის ცოლის თხოვნებს, უარყოფითად მოიხსენიებდა, გოგელიას მიერ ადრე გაკრიტიკებულ მეორე ანარქისტ-ლიდერს – როგდაევს და ბოლოს: „ახლა კი, ჩემო ძვირფასო გიორგი, აი ჩემი თქვენდამი რჩევა. მიაგდეთ მთელი ეს ისტორია და აღარ მიაქციოთ აღარავითარი ყურადღება ამ პარიზელ დობჩინსკებს და ბობჩინსკებს. დავიშალოთ – და მორჩა (ბასტა)!“¹¹

წერილების ტექსტების ერთ-ერთ თემად შეიძლება გამოვყოთ – პირადი და ოჯახური ურთიერთობები. კროპოტკინს გოგელიების სახით ურთიერთობა ჰქონდა არამარტო თანამოაზრეებთან, არამედ მეგობრებთან, ახლობელ ოჯახთან. გიორგი და ლილია გოგელიები, როგორც ჩანს, კარგად იცნობდნენ კროპოტკინის ოჯახის წევრებს. მათი ახლობლური ურთიერთობა ასახულია წერილებში.

1908 წლის მარტში კროპოტკინისათვის ცნობილი გახდა გიორგი გოგელიას სერიოზული ავადმყოფობა. ამ წლის 14 მარტის წერილში კროპოტკინი დიდ წუხილს გამოთქვამს გიორგის ავადმყოფობის გამო. ეს წერილი მხოლოდ გოგელიას ავადმყოფობას ეხება. „ჩემო ძვირფასო გიორგი – წერს კროპოტკინი თავის ახალგაზრდა თანამებრძოლს – ჩვენ ერთმანეთისთვის დიდი ხანია არ მიგვიწერია, თითქმის დავკარგეთ კიდეც ერთმანეთი მხედველო-

¹¹ P. A. Kropotkin. Pis'ma. Georgiū Il'iču Gogelia. 1913.15.XII (П. А. Кропоткин. Письма. Георгию Ильичу Гогелиа. 1913.15.XII).

ბიდან, და აი ახლა მე ვიგებ ... რომ თქვენ პარიზში საავადმყოფოში წევხართ. თქვენ კი ძვირფასო ლიდია ვლადიმეროვნა, ერთი სიტყვაც კი არ მომწერეთ.

რა დაგეძმართა, ჩემო გიორგი? თქვენი გული თითქმის ყოველთვის ვერ იყო წესრიგში, მაგრამ ახლა, რომელიღაცა წყლული სხვადასხვა ფორმით საიდან აღმოგაჩნდათ.¹² კროპოტკინი „ცოტაოდენ ფულს“ უგზავნის გოგელიებს, რადგან „ავადმყოფობა – ეს ნიშნავს სასწრაფო ხარჯებს“.

შემდეგი წერილი (1908 წლის 20 აპრილის), ლიდია გოგელიასადმი მიწერილი, მაგრამ მთლიანად გიორგის ავადმყოფობას ეხება. წერილი მხოლოდ წუხილის გამოთქმით, რომელიმე თბილ ქვეყანაში გადასვლის რჩევით და თანაგრძნობით არ შემოიფარგლება: კროპოტკინის მეუღლეს – სონიას ანუ სოფია ანანიევა-რაბინოვიჩს უშოვია 500 ფრანკი, გოგელიებისათვის გასაგზავნად: „შეგიძლიათ ფული, თუ გნებავთ, ჩათვალოთ სესხად, სრულიად განუსაზღვრელი დროით“ – ასე განუმარტავს, რაც ფაქტობრივ ჩუქებას ნიშნავს. ის ვიღაც კეთილისმყოფელი დოქტორი ფრიდებერგია, რომელიც ასევე იმავე აზრისაა, რომ გოგელიები სასწრაფოდ უნდა გაემგზავრონ რომელიმე გაცილებით თბილ ქვეყანაში, ყოველგვარი დაყოვნების გარეშე. ისე, ცნობისათვის კი დაგამატებთ, რომ თვითონ კროპოტკინი, რომელსაც ასევე არ ურჩევდნენ ცივ ლონდონში ზამთრის გატარებას, მიემგზავრება იტალიაში, ლაგო მაჯორეს რომელიღაც პატარა სანაპირო ქალაქში.

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ კროპოტკინ-გოგელიას წერილობითი ურთიერთობა გიორგის ავადმყოფობის გამო, რამდენიმე წლით შეწყდა. 1912 წელს ურთიერთობა აღდგა. კროპოტკინი გახარებული იყო რომ გიორგი გოგელია მუშაობას დაუბრუნდა. „როგორია თქვენი ჯანმრთელობა ძვირფასო გიორგი. ჩვენამდე მოდიოდა შემაშფოთებელი ხმები, მაგრამ ძალიან გაგვიხარდა, როცა გავიგეთ რომ თქვენ მუშაობთ, თავს ცუდად არ გრძნობთ და ბევრსაც კი მუშაობთ. იმედია ლიდია ვლადიმეროვნაც კარგად არის“.¹³

წერილიდან ისიც ირკვევა, რომ გიორგი გოგელიას რომელიღაც სასწავლებელში გამოცდები ჩაუბარებია და ხარისხი აუღია, რის გამოც კროპოტკინი კმაყოფილებას გამოთქვამს. ესეც 1912 წელს მომხდარა, ან წინა წელს. ყოველ შემთხვევაში, იმ დროისათვის ახალი ამბავი იყო.

¹² P. A. Kropotkin. Pis'ma. Georgiū Il'īcu Gogelia. 1908.14.III (П. А. Кропоткин. Письма. Георгию Ильичу Гогелиа. 1908.14.III).

¹³ P. A. Kropotkin. Pis'ma. Georgiū Il'īcu Gogelia. 1912.8.V (П. А. Кропоткин. Письма. Георгию Ильичу Гогелиа. 1912.8.V).

პირველი რევოლუციის შემდეგ ევროპულ ემიგრაციაში ხელმეორედ გახიზნულ გიორგი გოგელიას ცხადია უჭირდა. გარდა უკურნებელი და პროგრესირებადი სენისა, გარდა უმუშევრობისა და მატერიალურ-ფინანსური პრობლემებისა, მას ხელს უშლიდა საკუთარი ანარქისტული ცნობადობაც, ცხადია. ანარქისტის სახელი საზოგადოებაში პირველ რიგში აღძრავდა ტერორისა და „ბომბისტობის“ ასოციაციას. ანარქისტებისა ეშინოდათ და ეს თვით ანარქისტებსაც მშვენივრად მოეხსენებოდათ, მით უფრო მათ ბელადს, პეტრე ალექსის ძე კროპოტკინს, რომელიც უიმედოდ ცდილობდა ენუგეშებინა თავისი ახალგაზრდა თანამებრძოლი. „ძალიან ვწუხვარ, რომ თქვენ სამსახური არ გაქვთ, – წერდა იგი გოგელიას. – „ქიმიკოსი-ანარქისტი“, „უცხოელი“ – ეს საფრანგეთში ნიშნავს ყველაფრის საწინააღმდეგოს“. მერე კი ურჩევდა: „ჯეიმს გილიომს იცნობთ? ის უშესანიშნავესი ადამიანია, და თქვენ კარგად გაუგებთ მას. იქნებ მან სადმე რეკომენდაცია გაგიწიოთ...“¹⁴ შესაძლოა, გილიომი ნამდვილად კეთილზე კეთილი კაცი გახლდათ, მაგრამ ის ხომ საქვეყნოდ ცნობილი ანარქისტი იყო თავადაც – და მით უფრო საშინო.

ყველაზე მცირე მოცულობისა 1912 წლის 4 დეკემბრის ლიდია გოგელიასადმი გაგზავნილი წერილია, უფრო სწორედ – მცირე ბარათი. ის მხოლოდ ერთი ინფორმაციით იტყვევს ჩვენს ყურადღებას – გიორგი გოგელიას ჯანმრთელობა თითქმის შეუქცევადია. კროპოტკინი ბოდიშს უხდის ლიდია გოგელია-იკონნიკოვას, რომ ვერ ახერხებს ვრცელი წერილის გაგზავნას და მერე შენიშნავს: „ნაღვლიანად ვკითხულობდი თქვენს მონაწერს, სადაც თქვენ საუბრობთ გიორგის ჯანმრთელობის გამო“.

კროპოტკინის წერილებში და სავარაუდოა, რომ გოგელიას საპასუხო წერილებშიც, რომლებიც მომავალში შეიძლება მიკვლეული იქნას, არც თუ იშვიათად გვხვდება ვარლამ ჩერქეზიშვილის სახელი. იგი ფიგურირებს, როგორც ყველა მნიშვნელოვანი საქმის, პროცესის, მოვლენის თუ ურთიერთობის მონაწილე და მთავარი პროტაგონისტი.

1904 წლის წერილში კროპოტკინი გოგელიას წერს გამოსაქვეყნებელი წიგნის კორექტურის შესახებ, რომელიც გოგელიასათვის არის გასაგზავნი: „თქვენი შენიშვნა მართალიცაა და არცაა მართალი, და როცა წავიკითხე (წინა კვირაში, კორექტურაში), მე ვთხოვე ძიას (ჩერქეზოვს), დაეწერა ორისამი წინადადება ახსნა-განმარტებისათვის, რათა არ გამოეწვია გაუგებრობა...“

¹⁴ P. A. Kropotkin. Pis'ma. Georgiū II'ču Gogelia. 1912.29.X (П. А. Кропоткин. Письма. Георгию Ильичу Гогелиа. 1912.29.X).

საქმე ნამდვილად რთულია. თქვენი შენიშვნა სოციალ-დემოკრატიასთან დაკავშირებით, რომელიც არ დგას მუშათა თვალსაზრისზე, ძალიან სწორია, ხოლო ჩერქეზოვი და მე აგრეთვე ვაკეთებთ სწორ შენიშვნას...“.¹⁵

რადგან ვარლამ ჩერქეზიშვილის პიროვნებას ვეხებით, კვლავ 1900-იანი წლების რეალობას დავუბრუნდეთ.

წერილებიდან ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, თითქოს კროპოტკინი უფრო ცდილობდა კონტაქტი და ახლო კავშირები დაემყარებინა გოგელიასთან და მის ჯგუფთან, ვიდრე პირიქით. ეჭვი ჩნდება, თითქოს გოგელიას აქტივობამ, რუსეთში მისმა პოპულარობამ გადაასწრო ანარქიზმის აღიარებული ლიდერების, ავტორიტეტს. ზემოაღნიშნული რუსულენოვანი ჟურნალის – „ხლები ვოლიას“ გამოცემას დიდი რეზონანსი ჰქონდა რუსეთის იმპერიის რევოლუციურ რეალობაში. ისე გამოვიდა, რომ ლონდონელი „მოხუცების“ ტრადიციულ ემიგრანტულ ზმას, შორიდან მომდინარე ნიავის ეფექტი ჰქონდა, მაშინ როცა. სულ სხვა იყო რუსულენოვანი ჟურნალის გავრცელება რუსეთში, რომელმაც იმპერიის რევოლუციური პარტიების და ადვოკატების ყურადღება ერთბაშად მიიქცია.

და აი, კროპოტკინს ახალგაზრდა მიმდევრების ახლო გაცნობის სურვილი უჩნდება. ამ დროს, 1904 წლის აპრილში, ლონდონის ანარქისტული ცენტრის მძიმე არტილერია – ვარლამ ჩერქეზიშვილის სახით, შევიცარიაშია. ის მხოლოდ პარტიული მისიით არ ჩადის შევიცარიაში. ჩვენ კარგად გვახსოვს, რომ 1904 წლის აპრილის დასაწყისში ვარლამი, ქართული პოლიტიკური ფრაქციების კონფერენციაზეა, ჟენევაში. აქ იქმნება საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტების პარტია და ჩერქეზიშვილი დამფუძნებელთა შორისაა. ალბათ აქვე გაიცნო მან თავისი ახალგაზრდა თანაპარტიელი – გიორგი გოგელია. მაგრამ ცნობილ ისტორიულ ეპიზოდებზე არ შევჩერდებით.

კროპოტკინი 1904 წლის 10 მაისის წერილში მაღლობას უხდის „ძვიფას ამხანაგს“ – გიორგი გოგელიას, მისადმი გაგზავნილი წერილისათვის: „მაღლობელი ვარ თქვენი მეგობრული წერილისათვის. მე დიდი ხანია მინდა „გავარდვიო რაკალი“ და დავამყარო გაცილებით ამხანაგური ურთიერთობები, და აი გულით გამიზარდება, თუ ჩერქეზოვის ჩამოსვლა დაგვეხმარება, რომ დავამყაროთ ასეთი ურთიერთობები“.¹⁶

¹⁵ P. A. Kropotkin. Pis'ma. Georgiū Il'īcu Gogelia. 1904.27.I (П. А. Кропоткин. Письма. Георгию Ильичу Гогелиа. 1904.27.I).

¹⁶ P. A. Kropotkin. Pis'ma. Georgiū Il'īcu Gogelia. 1904.10.V (П. А. Кропоткин. Письма. Георгию Ильичу Гогелиа. 1904.10.V).

ჩვენთვის კარგადაა ცნობილი რომ ჩვენი სახელგანთქმული თანამემამულე ვარლამ ჩერქეზიშვილი, მუდამ ორ პრიორიტეტულ საქმეს აკეთებდა და ახლაც – ერთი იყო პატრიოტული, ეროვნული და ამ შემთხვევაშიც ჩერქეზიშვილმა სოციალისტ-ფედერალისტების პარტია დააფუძნა, თავის თანამემამულეებთან ერთად; მეორე შემთხვევაში, ის ჟენევაში შეხვდა, ახლოს გაიცნო და გაეცნო ანარქისტული ჟურნალის „ხლები ი ვოლიას“ რედაქციის თანამშრომლებს. პირველ რიგში ისინი იყვნენ გიორგი გოგელია და მისი მეუღლე – ლილია გოგელია-იკონნიკოვა.

ერთ-ერთ წერილშიკროპოტკინი გოგელიას არწმუნებდა რომ სხვა პარტიებთან პოლემიკას აზრი არა აქვს, რადგან პარტიები პოლემიკის დროს ერთმანეთს ვერ გადაარწმუნებენ. მაგრამ აი: „ჩ. (ე. ი. ჩერქეზიშვილი – დ. შ.) ამბობს რომ საჭიროა პოლემიკა... საჭიროა მათი თაღლითობის, მათი მეცნიერული სიყალბეების მხილება – ეს საჭიროა. ეს ჰაერის გასუფთავებაა?“ ე. ი. ჩერქეზიშვილიც არ ეთანხმებოდა კროპოტკინს სხვა პარტიებთან პოლემიკის ზედმეტად მიჩნევის საკითხში.

ეს წერილიც ვარლამ ჩერქეზიშვილის შვეიცარიაში ყოფნის პერიოდში იყო დაწერილი, რადგან კროპოტკინს კვლავ „ხლები ი ვოლიას“ ჯგუფისა და რედაქციის თანამშრომელთა მონახულებისა და პირადად გაცნობის სურვილი აწუხებდა. ჩვენ უფრო დავაზუსტებთ, რომ ეს უთარილო წერილი 1904 წლის აპრილ-მაისში უნდა ყოფილიყო დაწერილი, როცა ჩერქეზიშვილი კვლავ შვეიცარიაში იმყოფებოდა. „საშინლად მშურს ვარლამისა. – წერს რედაქციას კროპოტკინი – ძალიან კი ვარ დაკავებული, მაგრამ აუცილებლად ჩავიქნევი ხელს და ჩამოვიდოდი თქვენთან, რომ არა სიბერის ცოდვები“.¹⁷ კროპოტკინი სიბერეს იმიზეზებდა, მაგრამ ის უფრო კაბინეტის კაცი იყო და გადაადგილების პრობლემა ჰქონდა. თან ისიც აწუხებდა, რომ მთელი რუსეთის ანარქისტული მრევლის ყურადღება „ხლები ი ვოლიასკენ“ იყო მიპყრობილი და საკუთარი თვალთ უნდოდა ენახა მათი საქმიანობის ავან-ჩავანი.

გიორგი გოგელიასა და ვარლამ ჩერქეზიშვილს შორის არ იყო ყოველთვის იდეალური ურთიერთობა. პირველი რევოლუციის პერიოდში გიორგი ანუ როგორც მას პარტიული ამხანაგები ეძახდნენ – კომანდო გოგელია, მწვავედ დაესხა თავს თავის თანამემამულე ქართველ პატრიოტ-ანარქისტებს,

¹⁷ P. A. Kropotkin. Pis'ma. Georgiū II'icu Gogelia. 1904.IV-V (П. А. Кропоткин. Письма. Георгию Ильичу Гогелиа. 1904.IV-V).

საკმაოდ არაკორექტული ეპითეტებიც კი არ დაიშურა ჩერქეზიშვილისა და მიხაკო წერეთლის მიმართ. ახლაც, უკვე 1913 წელს, ეტყობა გოგელია და-ეჭვებული ეკითხებოდა კროპოტკინს, ვარლამი ნაწყენი იქნება ჩემზეო. პეტრე ალექსეევიჩი ამშვიდებდა, თუმცა არ ვიცით, გულწრფელად თუ ხელოვნურად: „თქვენ მეკითხებით ვარლამის შესახებ. არა მგონია, რომ ის ნაწყენი იყოს თქვენზე. ჩვენ არაერთხელ გვისაუბრია თქვენზე. ყოველთვის სიმპატიით. სანდოობისათვის, მე დაველაპარაკები მას“.

და წერილის ბოლოს, ჩვენ ვიგებთ, კიდევ ერთ დეტალს კროპოტკინებისა და ჩერქეზიშვილების ახლობლურ-ოჯახური ურთიერთობის წარმოსადგენად: „პარასკევს ვბრუნდებით სახლში, ბრაიტონში. ახლა ჩვენს სახლში ცხოვრობენ ვარლამი ფრიდასთან ერთად.“¹⁸

დაბოლოს, მცირე ისტორიული კურიოზით დავასრულებთ, რომ ის ნიკოლაი როგდაევი, რომელსაც თავს ესხმოდა გოგელია, რომელიც არ მოსწონდა კროპოტკინს და ზოგიერთები პროვოკატორობაშიც კი სდებდნენ ბრალს, საბოლოოდ ყველასთან მართალი აღმოჩნდა. რაც მთავარია, 1924 წლის 21 დეკემბერს, როდესაც თბილისში გარდაიცვალა გიორგი გოგელია, იმ დღეებში, საბჭოთა კავშირის წამყვან გაზეთებში, მათ შორის „იზვესტიაში“ გამოქვეყნდა გულთბილი ნეკროლოგი. მისი ავტორი გახლდათ სწორედ ნიკოლაი როგდაევი, რომელიც წერდა: „ჩვენ 900-იან წლებში საზღვარგარეთ მცხოვრებ რუს ემიგრანტებს, კარგად გვახსოვს ამხანაგი გოგელია და არასოდეს არ დაგვაკიწყდება მისი დაუღალავი მუშაობა იმ ახალგაზრდობის პოლიტიკურად გაწრთვნის საქმეში, რომლებმაც აქტიური როლი ითამაშეს რუსეთის პირველი რევოლუციის მოძრაობის დროს. რუსეთის რევოლუციის წინა ხანებში საფრანგეთსა და შვეიცარიაში მცხოვრებ ახალგაზრდა რევოლუციონერებისათვის გოგელია იყო მეტად პოპულარული მასწავლებელი... გოგელიას სახელი საკმაოდ ცნობილია ფრანგ, შვეიცარიელ და იტალიელ მუშათა შორის, რომელთათვის ის ხშირად აქეყნებდა საერთაშორისო პრესაში წერილებს და შენიშვნებს“.¹⁹

¹⁸ P. A. Kropotkin. Pis'ma. Georgiū Il'icū Gogelia. 1913.26.VII (П. А. Кропоткин. Письма. Георгию Ильичу Гогелиа. 1913.26.VII).

¹⁹ dimitri švelije. vin iqo komando gogelia? gazet'i „eri“. 1991 c. 27 marti (დიმიტრი შველიძე. ვინ იყო კომანდო გოგელია? გაზეთი „ერი“. 1991 წ. 27 მარტი).

Dimitri Shvelidze

Associate Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

PETER KROPOTKIN'S LETTERS TO GIORGI GOGELIA

Summary

The work discusses and analyzes 18 personal letters of Peter Kropotkin, 10 of which are written to Giorgi Gogelia; 5 – to his wife Lydia Gogelia-Ikonnikova and 3 – to the staff of the magazine “Khleb i Volia” (Bread and Freedom). The chronological timespan of the letters is 1904-1913.

Kropotkin's letters clearly illustrate Giorgi Gogelia's crucial role in the process of formation of anarchism in Russia as a revolutionary-political movement and at the same time his contribution to the anarchist reality of Western Europe. The content of the letters mainly focuses on the functioning and distribution of the magazine “Khleb i Volia”, assessing its role in promoting anarchist ideology in Russia. The letters also deal with other problems of concern for the anarchist movement. There are expressed opinions and positions about prominent representatives of the movement like: James Guillaume, Luigi Bertoni, Apollin Karelin, Nikolai Rogdaev and others. The letters provide some information on Giorgi Gogelia's personal situation, health, and relationship between his and the Kropotkin family. It seems that Giorgi Gogelia's wife Lydia Gogelia-Ikonnikova was actively involved in the anarchist movement.

In Kropotkin's letters there is mentioned Varlam Cherkezishvili's name and some new details of his biography become clear.